

vlastiti čin i odnos spram drugih. Neka odgovor na spomenuto pitanje bude zadatak – za koji knjiga Ante Vlastelice može biti vrijedan priručnik – svakome onome koji se po svojem nadahnuću i zanimanju odluči na otkrivanje duha filozofije.

Vinko Grgurev

Lino Veljak

Uvod u ontologiju

Naklada Breza, Zagreb 2019.

Stručni uvodi u ontologiju redovito se objavljuju, ali nije lako pronaći djelo snažno izraženog praktičkog smisla ontologije. U takvom se okviru na apstraktne kategorije ontologijskog pojmovlja nastoji ukazati rastavljanjem samorazumljive pojavnosti i ustrojstva svijeta. Upućuje je se na važnost razumijevanja – rječnikom Emila Laska – irealne dimenzije zbilje, ni ‘materijalne’ ni ‘nematerijalne’, ni ‘apstraktne’ ni ‘konkretne’, već kao zakrivena ta dvojstva irealna protega sabire u jedno na razmeđu objektivnoga i subjektivnoga pristupanja cjelini jestanja. Ne upućujem ovdje na praktičnost (ontologije), čime se često hoće reći korisnost (ontologije) ili iskoristivost (ontologije) za neposredne potrebe određene kontingencijom društvenih i međusobnih odnosa – npr. korisnost ontologije u političkim kampanjama ili korisnost ontologije u automobilskoj radinosti – već na činom u smisljeni poredak svjesno postavljanje ljudskog svijeta. Takva će se ontologija svakako pronaći u kantskim spisima povijesti filozofije, ali se često mora prepoznati i naknadno izlučiti; pronaći će se i u područnim ontologijama koje se usmjeravaju na neki specifičan fenomen, npr. Vliegheova i Zamojskijeva ontologija učenja, ali se u iskustvu filozofijskog razvijanja često pojavljuju naknadno ili prekasno. Kada je uvođenje u ontologiju u pitanju, onda se ipak često dogodi da od ontologijskog pojmovlja ne dospijemo do života od krvi i mesa, a ni da se život promišlja u punoći njegove biti. Veljakov je *Uvod u ontologiju* suprotnog nastojanja, bez previše okolišanja to je »poticaj integralnom filozofijskom mišljenju, u okviru kojega ontologijska dimenzija ima bitnu (premda ne nužno i konstitutivnu) ulogu« (str. 7).

Izabrana postavljenost otvara problem na dvije razine, na razini pitanja o predmetu ontolo-

gije i na razini uloge ovakvog uvoda u njenu prirodu i sadržaj.

Na razini pitanja o predmetu, sasvim orijentacijski i tipologijski grubo ocrtano, zastupnike teorija o predmetu ontologije možemo podijeliti, s jedne strane, na zastupatelje ideje da se cjelokupni govor o biću iscrpljuje na razini pojmovne apstrakcije takvog opsega da zahvaća svaku ontički definiranu manifestaciju onoga koje jest. Stoga govorimo o biću kao biću, očišćenom od svakog svojstva, svake ‘predikacije’ preko koje bismo mogli reći da više ne govorimo o biću kao biću, već o nekom opebljenom biću, npr. čovjekobiću ili starobiću, a mišljenje bića ne treba se usmjeravati prema pojedinostima bića, ontičkim konkretnostima. S druge strane, premda se takva razina mišljenja može shvaćati kao vrhunac apstraktnog napora, mnogi bi mogli smatrati da takav pristup ipak ne iscrpljuje govor o biću. Ako filozofijski ispituje, u ovom slučaju biće, moglo bi se reći da punina (cjelina) odgovora na pitanje što je biće i što bi biće moglo biti ne može biti dana, a da se ne misli biće kao biće u odnosu i manifestaciji svake njegove posebnosti, da upravo zato jer je čemu moguće pripisati svojstva bića taj bićevni ustroj ima biti potvrđen kroz ‘konkretne’ skupine bića kao u njima karakteristično prisutan. Iz perspektive Veljakova uvođenja u ontologiju, takva je rasprava neplodna. Čisto je razumijevanje problematike bića kao bića jednako važno kao i iščitavanje bićevnih struktura u opebljenostima svijeta. Netko bi po naravi vlastitoga interesa mogao biti više zainteresiran za probleme iz jednog ili drugog područja problema, ali je ontologija u cjelini sveza jednoga i drugoga. Takva se sveza ras-kriva u Veljakovu pristupu:

»Ontologija, ukoliko se ne zatvara u nekakav oblik samodovoljnosti, uvrštava se među temeljne dimenzije filozofijskog mišljenja. A mišljenje, filozofijsko mišljenje, ali i svako drugo mišljenje, jest ili kritičko (a to znači: ništa se ne uzima zdravo za gotovo zato što ‘tako svi misle’, ili jer tako govori zdrav razum, ili jer tako propovijedaju bilo ovozemaljski bilo pak vjerski autoriteti, te stoga svaki stav podliježe propitivanju i preispitivanju, kojim se ono što je vjerodostojno odvoja od laži, obmana i predrasuda) ili mišljenja nema, nego na njegovo mjesto stupaju predrasude i dogme.« (Str. 185.)

Sinoptičko ishodište za uvođenje u ontologiju važno je zato što ga na našim prostorima naprosto nema dovoljno prisutnog, ne samo u smislu obrazovnog i istraživačkog kurikula, već u vidu usvojene primjene u svakodnevicu. U društvenoj se stvarnosti Hrvatske, s jedne strane, status poučavatelja, naročito poučavatelja kulture i znanosti, a posebice poučavatelja humanističke kulture i znanosti, sustavno unižava posljednjih desetljeća i rad otežava kroz nepromišljene tehničke i

birokratske nadogradnje, a s druge strane, političko-ekonomska organizacija zajednice vodi bez stvaranja ujedinjujućeg smisla, transmutiranjem demokracije u plutokratiju. Takav masakr sistematskog i cjelovitog promišljanja činidbe zajednice omogućio je, s jedne strane, oplodnjom nepovjerenja u napor učenja tlo za cvjetanje banalizacije znanja, a s druge strane, zanemarivanjem smisla zajedničkog rasta praksu očajnog ideopoklonstva bilo kakvom autoritetu smisla, ma kako apsurdnom, naivnom, neukom ili nasilnom. Budući da to 'hrvatsko' odavanje bilo kakvim idejama – zastarjelim i destruktivnim provedbenim politikama poput fašizma, komunizma i nacizma, teorijama zavjere, nadriješništvu i pseudoznanosti, kultovima i sljedbama, ortodoksnijim i netolerantnijim linijama vodećih religija, obožavanju stranih kultura i njihovih političkih predvodnika i unižavanja vlastitih unutargraničnih regija, skupina i pojedinaca, ili pak, u najblažu ruku, podlijeganje animalnom golom opstajanju – obitkuje raskidanje spona suradnje i sumišljenja. Kod nas, nakon pojma *zajednica*, ni pojam *društvo* više nije smislen pojam, samo pozitivno određen postoji u metodologiji ispitivanja. S obzirom na 'hrvatsku stvarnost', međutim, taj metodološki zadobiven predmet je utvara, prije, čini mi se, vrijedi nešto poput pojma humanoaglomerata, ljudske nakupine kotrljajuće pod naletom svjetskih silnica.

Najlakše je to uočiti na medijskoj pozornici i u političkom zapozorju, gdje se životna težina kompleksnih problema poput pobačaja, beskućnosti, siromaštva starijih, disfunkcionalnosti mladih, oboljelosti tjelesne i psihičke, nasilništva i kriminala – ali i temeljne civilizacijske vrijednosti poput znanja i otkrića – tretiraju kao demagogičke platforme za populizam, gdje emocionalno i materijalno razorena osoba lišena svakog povjerenja u druge ili sustav jednostavno nije kriterij, već je kriterij zanimljivost nesreće koja joj se događa, njeno biogorivo. Za jednu od posljedica tako imamo da su i ključna pitanja i bitne rasprave o tim pitanjima labirinti mržnje, a susretanje unutar toga nastoji se rješavati ili posredno ili beskrajnim odvajanjem u zasebne smjerove, u istomišljeničke jazbine. Vjerujem da je, jednim dijelom, tome razlog i zamiranje kultiviranja mehanizama apstrahiranja i objedinjavanja, kržljanje sposobnosti utvrđivanja i razlikovanja jednakosti, istosti, sličnosti i različitosti, trajnosti i promjenjivosti, strahovanje pred ulaženjem u proturječja i sumnje, što znači, među ostalim, otupljivanje moći ontološkog mišljenja stvari. Imamo zato infantilne situacije istovremenosti prepucavanja, primjerice, oko toga pripada li neki posjed crkvenom konglomeratu ili državi i

svađe o tome može li neko prirodno dobro pripadati svima ili nekima, kao da zemlja nije prirodno dobro poput vode, a kao da se voda nema zašto privatizirati poput zemlje, ili pak utoliko goru istovremenost rasprave o tome koliko je svaki ljudski život vrijedan i koliko su neki ljudski životi ipak nevrijedni, tako da ćemo nekom pod svaku cijenu rođenom djetetu kasnije pendrecima izbijati svaku nevrijednost koju naslijedi ili usvoji.

Stoga, kada Veljak piše, »prevedeno na općerazumljiv jezik, ontologija se pita o značenju (a ponekad i smislu) *postojanja*, onoga *jest*, koji se izriječkom ili implicitno koristi i u učenom i u običnom govoru« (str. 11), onda to ne može biti izvedeno bez da se ne govori o pojmovno uopćenom i nepojmovno konkretnom postojanju odjednom, a ono svoju važnost dobiva upravo time što buku svijeta utišava kroz razotkrivanje njegova ustroja. Ako bi se htjela pokazati i *praktička* i *praktična* sadržajnost i vrijednost ontologije, onda se to ne može napraviti drugačije nego kako to Veljak čini, prožimanjem rasprave o problemima društvene prakse ontološkim jezikom, gotovo pa navlačenjem čitatelja da čitajući o 'konkretnim' problemima osvijesti ontološki pristup mišljenja, da iščitavanjem jezgrovitih 200 stranica u osnovi ovlada takvim tipom promišljanja stvari i primjenom pojmovnog alata.

Treba imati u vidu da Veljak rano u djelu ističe da ontologija po pitanju zbiljskih situacija ne sudi. To je nešto što, zapravo, ne bi trebala raditi nijedna filozofska perspektiva istraživanja, uključujući i etiku, često terećenu za odgovornost praktičkog mišljenja, ali ono što se dobiva ishodima ontološkog ispitivanja otvara prostor za praktičko sudenje, opredjeljivanje i djelovanje te se na tom planu ontologija po pitanju ispitivanja otiče regije zbilje može pojaviti kao poticaj na promjenu i provjeru. Da znanstvena razina ontologije nije daleko od praktičke razine ispitivanja pokazuju 'poruke među redovima':

»... dok bismo nekog nacionalista koji je 1990. postao kritičar i negator nacionalizma mogli pozitivno vrednovati, dotle bismo imali poteškoća kada bismo htjeli opravdati one nacionaliste koji su slučajno baš 1945. u sebi otkrili i javno obznanili svoj komunistički identitet, a još bismo teže mogli opravdati svu onu gomilu komunista i ateista koji su 1990. odjednom postali rodoljubi, domoljubi i gorljivi vjernici. Ontologija tu ne sudi, to je posao praktičke filozofije. Ontologija samo ustanovljava da identitet može biti i pluralan i promjenjiv.« (Str. 15.)

Temelj ovakvog uvoda u ontologiju tako se nalazi na osnovi pitanja *čega ima* i *kakvo je* na taj način da se problematika pojavljuje gotovo banalnom. Ali u tome leži čar i moć razumijevanja predmeta ontologije, to 'banal-

no' u najozbiljnijem smislu prožima strukture i djelovanja – jestvo i dogadanje – zakriveno u naizgled važnoj površini tkiva kao doista bitno određenje cjelokupnog bića. Zbog toga Veljak pokazuje da se putem ontologije lako usijeca u nimalo banalne nakupine društvene činidbe:

»No, ontologija može suditi u pogledu hipostaziranih entiteta. Nazvao sam ih svojedobno metafizičkim utvarama. Primjeri takvih entiteta su: Nacija, Rasa, Klasa, Partija, Država, Vojska, Crkva (pa i Čovjek, Čovječanstvo, Napredak...). Sve su to realni pojmovi, kojima se opisuju neka bića i neki procesi. (...) Poteškoća nastupa onda kada se neki takav entitet (ili nadindividualni identitet) postavi kao apsolut, kao ono što bitima daje smisao njihova bitka (...) kad se posredstvom spomenutog apsolutiziranja neki takav entitet, koji je uvijek nešto posebno, nešto parcijalno (...) uzdigne na rang univerzalnog (...) preobražava u utvaru, koja guši umove (...) onih koje je porobila.« (Str. 15.)

Gorljivu podršku argumentu pronaći ćemo kod Maxa Stirnera:

»Ta pogledajte onog sultana koji za 'njegove' s toliko puno ljubavi skrbi. Nije li on čista nevlastokorisnost sama i ne žrtvuje li se on neprestano za one njegove? Dakako, za 'njegove'. Pokušaj jednom i ne pokaži se kao Njegov nego kao Tvoj: Ti češ za to, što si uzmakao njegovom egoizmu, dospjeti u tamnicu. Sultan je svoju stvar na Ništa kao na se postavio: on je sebi Sve u Svem, sebi je jedini i ne trpi nikoga tko se usudio ne biti jedan od 'Njegovih'.« (Max Stirner, *Jedini i njegovo vlasništvo*, prevela Mirjana Wist, Centar za kulturnu djelatnost SSO Zagreb, Zagreb 1976., str. 9–10.)

'Metafizičke utvare', lažne alternative, manipulacije kategorijama bića, zamjene identiteta stvari i drugi fenomeni ljudskog djelovanja vezani uz otmu, uzrokovani slučajno ili namjerno, raskrivaju se misaonom usmjerenošću na metafizičku i ontologijsku dimenziju zbilje. Ono što mi se čini posebno važnim jest što Veljak pokazuje da samorazumljivost stvari počinje padati upravo pri 'ontologijskoj provjeri'. O samorazumljivosti stvari Fink je pisao kao o mjestu začetka filozofijskog mišljenja – ispitivanje onog najsamorazumljivijeg – pa zajedno s time propitkivanje svakog samorazumljivog, u konačnici, samorazumljivosti vlastitog jestanja i uvjerenosti u to jestanje – može putem metafizičko-ontologijske analize uputiti na zbiljski identitet toga samorazumljivog, a to objektivno zbiljsko, to od subjektivnog suda očišćeno viđenje kojemu težimo kroz metafiziku i ontologiju – može dati temelje za ono što nas se u svemu tome doista tiče: istinitost smisla.

Posebno je zanimljiva činjenica ipak ne toliko to što imamo alate za 'dekonstrukciju' i snalaženje pohranjene u srži i začetku filozofijskog mišljenja, već to da ontologija upućuje na pomnost putem koje se lako može ustano-

viti koliko su neki problem i neka rasprava površni te koliko je zastupatelj neke teze istu dobro utemeljio, kako ju je utemeljio, kakav je njen doseg, čemu je slična i što s njom može i ne može, a naročito je li dosljedan u eksplikaciji i primjeni. Ontološka oštrina tako potpomaže i razvoj vještina argumentiranja, što ne mora imati veze s polemikom, već i s argumentacijom koja se koristi, primjerice, pri usvajanju pravnih akata. Metodologija diskursa ove knjige upućuje nas na to, unatoč tome što »ontologija ne sudi«. Zbog toga se Veljak problemu pogrešnog razumijevanja zbilje putem usvajanja utvara vraća više puta, u »Uvodu« te u poglavljima »Jedinstvo teorijske i praktičke filozofije« (str. 71–84) i nastavno »Metafizički temelji politikā identiteta« (str. 85–101).

Potonje sam u obliku poglavlja u djelu *Identitet i kultura*, izdanog od strane Instituta za društvene znanosti u Zagrebu i napisanog u su-autorstvu Veljaka, Labusa, Adamović i Maskalan, prikazao 2013. godine u *Metodičkim ogledima*, god. 20, sv. 2. Veljak je za pripremu ovoga uvoda, kako navodi, ekstenzivno koristio izbor članaka objavljenih u posljednjih petnaest godina, čime do izražaja dolazi njegov znanstveni interes, svakako, no u bitnom smislu stalna svijest o potrebi za ponavljanjem i ukazivanjem na društvene probleme mišljenjem bitnog i primjenom metafizičkog i ontološkog pojmovlja. Tako u jednoj sasvim konkretnoj obradi pitanja istine (»Istina«, str. 103–137), Veljak prvo pokazuje da je potrebno imati svijest o raznovrsnosti razumijevanja i perspektiva zahvaćanja istine koja nije tek znanstveno pitanje, već i »bitno egzistencijalno pitanje svakog ljudskog bića« (str. 103), zatim razotkriva problem lažnih alternativa po pitanju polaganja primata na konačnost istinitosti pojmovanja istine (relativizam vs. dogmatizam, str. 117), a potom na nizu povijesnih primjera ukazuje na, s jedne strane, promjenjivost identiteta istine (dakle – na promjene ontološkog statusa istine), a s druge strane, na društvenu zloupotrebu hipostaziranih identiteta:

»Klasična nam historija nudi mnoštvo primjera takve apsolutizacije koja se zbiva na socijalnom planu. Možemo se podsjetiti na filozofijski sankcionirano izjednačavanje pojma *čovjek* s partikularnijim pojmovima, na temelju kojega je pravi čovjek, pripadnik polisa, samo slobodan punoljetni muškarac koji posjeduje državljanstvo polisa, gdje su dakle robovi, maloljetnici i stranci isključeni iz punoće opsega i sadržaja tog pojma, a žene isključene i po samoj definiciji (...) kao nesavršena ljudska bića žene ni načelno [nisu mogle] prekoračiti prag svoje prirodno determinirane granice: niti punoglavac može postati zmijom (...) niti djevojčica građaninom (...). Međutim, zbiljski problemi s konstrukcijom problematičnih identiteta na temelju dogmatskog poimanja istine dolazi na vidjelo u 20.

stoljeću. Riječ je ponajprije o apsolutizaciji etničkih, rasnih i svjetonazorskih identiteta, identiteta koji su, dakako, po svojem karakteru parcijalni, ali koji se prikazuju, pa potom doživljavaju i prakticiraju kao apsolutni identiteti.« (Str. 123–124)

Problem hipostaziranja identiteta također se polemizira u ranijem poglavlju »Primat ontologije?« (str. 37–55). Ipak, gdje bi se moglo učiniti da, sve pomnijim i dubljim čitanjem, Veljak zastupa vrstu transpluralizma, on se ipak vraća ontološki čvrstom temelju na taj način da se iskazuje razlika između filozofijskog/znanstvenog i neznanstvenog, nefilozofijskog, uopće svakog drugog koje ne nastoji zahvatiti po stupnju moguće vjerojatnosti činjenično stanje najbliže istini. Tako napominje da

»... ne opravdava pokušaje legitimiranja *alternativnih činjenica* kao jednakovrijednih znanstveno utemeljenim činjenicama (ili čak i kao nadmoćnih plodovima pozitivističkog redukcionizma (...)). (...) relativiziranje važenja utemeljenih ili vjerodostojnih činjenica i brisanje razlike između takvih činjenica i proizvoljnih *alternativnih činjenica* dovodi do posvemašnje epistemičke i misaone zbrke, proizvedeći atmosferu intelektualnog sumraka u kojoj nema mjesta za bilo kakav smislen kriterij istinitosti.« (Str. 130–131.)

Stoga, kada govorimo o praktičkom smislu ontologije, otvara se oblik mišljenja o stvaranju ljudskog svijeta koji nastoji pomiriti činjeničnost života s objektivnošću znanstvenih spoznaja. U poglavlju u kojem Veljak objašnjava razliku između praktičke i praktične filozofije (str. 57–70), navodi da praktička filozofija »označava onu dimenziju filozofije koja obuhvaća pitanja o valjanu ljudskom životu« (str. 57). Odatle se može razumjeti praktički smisao ontologije kao 'teorijske discipline' filozofije u drugoj analizi konkretnog fenomena, naslovljenoj »Kritika ekonomije kao ontologija« (str. 139–155), jer je tomu osnova ekonomičko, koje je Veljak u raspravi o praktičkom svrstao pod ono što se odnosi na ljudsko djelovanje. U toj raspravi, u kojoj je u fokusu Marxova kritika ekonomije, Veljak na primjeru Smithove teorije 'znanstvene ekonomije' jasno pokazuje ontologiku podležećeg u takvoj poziciji:

»Polazeći od koncepcije prirodnog prava te od uvida u nesavršenost svih ljudskih tvorbi, Smith će formulirati zahtjev da se društveni poredak u što je moguće većoj mjeri oblikuje u suglasju s prirodnim poretkom, koji je po definiciji nadmoćan svakom ljudski proizvedenom poretku (...). Odatle slijedi zahtjev za slobodom individualnog poduzetništva, koje će se samo po sebi uklopiti u prirodni poredak stvari ukoliko ne bude ograničavano intervencijama društvenih ustanova. Slobodno poduzetništvo se automatizmom prilagodava logici prirodnog reda stvari. Smith, dakako, ne govori o ontologiji. No, taj 'prirodni red stvari' jest ontologija, i to upravo ontologija društvenog bitka, poseban oblik opće naturalističke ontologije. A njezin je vrhunac sadržan u čuvenoj *nevidljivoj ruci*, koja iz kaosa međusobno

divergentnih i suprotstavljenih individua htijenja i djelovanja proizvodi kozmos (...).« (Str. 141–142.)

Doista, još kod starogrčkih filozofa iz 4. i 5. stoljeća prije nove ere mogu se naći rasprave o odnosu *physis* i *nomos* po pitanju organizacije društvene zajednice, za cilj imajući utvrđivanje važnosti kozmičkog poretka za društveni poredak – treba li ljudske zakone urediti po kozmičkim zakonima ili je na čovjeku da se organizira neovisno o kozmičkoj uređenosti? To je metafizičko-ontološko pitanje principa sveukupnosti veze čovjekobića i svesvijeta, a posljedice prihvaćanja 'ove' ili 'one' ontologije drastično se odražavaju na društvenu organizaciju. Važnije je, međutim, uzeti u obzir da ovakav pristup zahtijeva oprez odlučivanja o kreiranju društvenog poretka. Izlučeno mjesto, stoga, dočarava poantu stotine primjera koje Veljak navodi u razmatranju odnosa ontologije i stvarnosti svijeta, uvijek nanovo upućujući na to da svaki čovjekov izbor u kreiranju ili podupiranju njegova ustrojstva potvrđuje ili odbacuje metafizičke principe na kojima počiva i utvrđuje ili mijenja ontološki status članova toga ustrojstva, pri čemu se upravo potvrđivanje ili odbacivanje principa, odnosno utvrđivanje ili mijenjanje statusa, može odviti neodgovarajuće i slučajno ili namjerno nametnuti ono što ne odgovara 'prirodi stvari', u konačnici uzrokujući urušavanje i kvantitete i kvalitete života.

Opreznost mišljenja Veljak pokazuje ne dopuštajući da ontologija i filozofija postanu pozitivistički uzete, nepropitane, samorazumljive, zdravorazumski primijenjene. Rano u knjizi, u poglavlju »Ontologija i metafizika« (str. 23–35) te »Primat ontologije?« (str. 37–55), Veljak je upozorio na praksu podvlačenja čitave filozofije pod metafizičke utvare same filozofije, na nevjerojatno učestalu praksu s kojom sam se nemali broj puta susreo što kao student, što kao nastavnik i istraživač. Radi se o posve nejasnim, ali vjerojatno slabošću smislenih uporišta u životu uzrokovanim, tendencijama da se cjelokupna filozofija kao mišljenje cjeline podređuje bilo određenoj disciplini na koju cjelinu poimanja želi svesti, bilo na određenu teoriju ili perspektivu unutar neke discipline koja pod sebe želi podvući svaki pristup i svaku metodologiju, eliminiirajući svaku onu koja pretjerano odstupa od preferiranog. I to, također, znači hipostaziranje partikularnog na univerzalno. Jaspers je u *Duhovnoj situaciji vremena* opisao mehanizme filozofijskog napora na sljedeći način:

»Na istinskom se putu, dakle, razvija takva antinomija, da prvobitan poriv za shvaćanjem *cjeline* mora propasti u neizbježnom raspršivanju cjeline u *partikularne perspektive* i konstelacije, iz kojih se onda unatrag traži cjelina.« (Karl Jaspers, *Duhovna situacija vremena*, prevela Vera Čičin Šain, Matica hrvatska, Zagreb 1998., str. 28.)

Opisom se može uočiti da kao bića ograničene percepcije jesmo u stanju misliti cjelinu time što je upojedinjujemo, time što je jezikom možemo izraziti ili beskonačnim opisanjem ili potpunom šutnjom pa je, u nemogućnosti obojega, mislimo i izražavamo kao pojedinačnu stvar, ali da probijanjem do nje izborom među perspektivama otkrivamo da upravo to činimo, biramo jedan medij mišljenja stvari pored mnogih, ukazujući time ne na nedostatnost drugih, već na vlastitu ograničenost. Odatle je svako pridavanje primata bilo kojoj od partikularnih oblika uviđanja ne samo pogrešno nego i tragično – to je sigurno koračanje prema zanemarivanju bivstvovanja bivstvujućeg, tek po čemu se omogućuje da izabrana perspektiva i narav našeg interesa u njoj uopće zadobi samootkrivajući smisao. U pogledu praktičnosti, to se možda i ne čini uvijek korisnim i poželjnim, ali ne mogu se oteći utisku da je propuštanje svega svijeta naprosto bezdan tuge. Vjerujem da je važno da postoji takav uvod u ontologiju, osviješten o vlastitom povijesnom dimenzioniranju:

»Kada je riječ o ontologiji, svakako vrijedi spomenuti jednu mogućnost njezina disciplinarnog zastranjenja. To zastranjenje imenujemo *ontologizmom*. Pod ontologizmom se ovdje ne podrazumijeva klasično značenje toga pojma koje se pripisuje ponajprije Malbrancheu, a koji je vjerojatno prvi formulirao Vincenzo Gioberti (i to u antitezi spram psihologizma), prema kojemu urođene ideje u ljudskom umu omogućuju adekvatnu spoznaju biti onoga božanskoga te predstavljaju uvjet svake druge spoznaje, (...) riječ je, ukratko, o koncepciji prema kojoj ontologija ima utemeljujući karakter u odnosu na cjelokupnu filozofiju. (Str. 34.)

Veljak je problem takvog pristupa demonstrirao na primjeru utvrđivanja uporišta za tri principa mišljenja (istovjetnost, neproturječnost, isključenje trećeg), izvedeći problem preko pitanja konkretnosti i apstraktnosti do zaključka da ignoriranje posebnih znanosti u filozofiji i unutarnje natjecanje oko hijerarhijske važnosti pojedinih disciplina može isključivo marginalizirati filozofiju (str. 54). Tu će poziciju zatim produbiti i braniti raspravom o jedinstvu teorijske i praktičke filozofije u prethodno navedenim poglavljima (str. 57–84), čime, u prvom redu, upućuje kritiku i gnoseolozima/epistemolozima koji tu disciplinu doživljavaju kao prvenstvenu, ali i etičarima i logičarima. U svezi s time, slično je prošla filozofija kao filozofija. Dapače, kritikom bjelokosnih kula filozofije Veljakov *Uvod u ontologiju* i započinje:

»Mnogi filozofi (i zajedno s njima još brojniji amaterski ljubitelji filozofije) vole reći da je filozofija kraljica cjelokupnog ljudskog znanja, kraljica nauke i znanosti. U vjerodostojnost ove tvrdnje, iskreno, sumnjam; ako ni zbog čega drugoga, onda zbog činjenice da su filozofi isuviše često sebe pretvarali u sluge a filozofiju u sluškinju ovozemaljske (politič-

ke, i ne samo političke) moći. (...) onda bi ontologija trebala biti kraljica filozofije, ona kraljevska srž 'čiste filozofije', supstrat njezine čistoće. A i u to, već i ako dugogodišnji profesor ontologije, ozbiljno sumnjam, dapače, osporavam valjanost takvog poimanja mjesta ontologije u filozofiji, ponajprije zato što filozofija može zadržati minimum vlastite opravdanosti samo ukoliko trajno teži uspostavljanju i održavanju živog jedinstva teorijske, praktičke i poietičke filozofije. A hijerarhija – posebno ako se kruto razumije i dogmatski primjenjuje – neće baš pridonijeti spostavljanju toga jedinstva, vjerojatnije je da će uroditi daljnjim mrvljenjem na razdvojene discipline, koje sve manje imaju potrebu za razmjenom sa srodnim disciplinama, pa se u rastućoj mjeri zatvaraju u svoje samodovoljne (pa i samozadovoljne) okvire specijalističkih istraživanja.« (Str. 9–10.)

Takvo *in medias res* razbijanje samorazumljivosti pozdravljam – izrazito se razlikuje od mnogih pristupa uvođenju u filozofiju i njene discipline, a ono što do kraja dosljedno iskazuje jest to da nema filozofije bez filozofa, da je filozofija, ma kako po nekim uvjerenjima primordijalna i nadčovječna bila, ono što jesu filozofi kao zajednica nositelja karakterističnih znanja i djela, to jest, da je filozofija njena povijest kao čovjekova povijest, te da filozofi imaju biti svjesni da to znači kako filozofija u sebe mora usvajati povijest svijeta i sudjelovati u njenom stvaranju kao filozofija, kao mišljenje cjeline i djelovanje s obzirom na cjelinu. Utoliko vjerujem da bi se autor mogao složiti da postoji pojmovna jezgra koja je u pogledu dohvaćanja svega što jest čistina postojanja na kojoj se još uvijek osjeća nikad supstancijalno raskinuto jedinstvo smisla svega što ima biti, izvor iz kojega filozofija od svojih početaka crpi snagu i napaja život – biti, mijesta, bitak i bivstvovanje – a to su, eto, njesta velike važnosti za ontologiju i metafiziku.

Djelo je najviše korisno trima skupinama. Tvrdo apstraktne ontologe može potaknuti na razmatranje prakse, znanstvenici koji se s filozofijskom ontologijom još nisu susreli mogli bi u njoj pronaći interesa jer metodološki može osnažiti njihove istraživačke poduhvate, a za studentice i studente svakako je dobrodošlo jer će olakšati razvijanje sinoptičkog mišljenja. U sva će tri slučaja, međutim, pomoći u osvješćavanju o stvarnom identitetu svijeta. Ipak, preporučam da se uz ulaznje u ontologiju čitanjem Veljakova djela koriste referentnom literaturom, rječnicima ili enciklopedijama, jer se povremeno može naići na uže ekspertno pisane pasuse koji nadilaze znanje tek nastajućih ontologa. Takvi će ih pasusi, doduše, vjerojatno i potaknuti na daljnje učenje zbog dobro poznatog retoričkog učinka Veljakova stila pisanja. Odatle djelo preporučam bez zadržke.

Luka Perušić